

Студија на случај

Загрозување на животната средина со излевање на шествалентен хром од поранешниот металуршки комбинат „Југохром“

ЈАСНА ОРОВЧАНЕЦ АРАНЃЕЛОВИЌ,
проектен менџер и правник во Македонското здружение за млади правници

БОЈАН ТРПЕВСКИ,
правник во Македонското здружение за млади правници

Оваа студија на случај ја изработи Македонското здружение за млади правници (МЗМП) во рамките на кампањата за застапување и лобирање „Разбистри сè“, која ја спроведува Институтот за комуникациски студии. Целта на студијата е анализа на случај на загрозување на животната средина и ефективност на инспекцискиот надзор во конкретниот случај. Со неа се прикажува начинот на постапување на надлежните државни органи во случајот на излевање шествалентен хром од поранешниот металуршки комбинат „Југохром“ во Јегуновце. Анализата на конкретниот случај ќе придонесе да се утврдат недостатоците во надзорот врз заштитата на животната средина и ќе посочи дали постојат и кои се конкретните системски недостатоци во државниот апарат.

Опис на настанот

Во текот на октомври 2020 година забележано е загадување на реката Вардар со отпадни води од индустриски отпад во зелена и во жолта боја, за кои било констатирано дека потекнуваат од фабриката „Југохром“ и за кои се смета дека содржат канцероген шествалентен хром. Граѓаните и еколошките активисти преку социјалните медиуми предупредиле дека се работи за опасна материја, односно шествалентен хром кој предизвикува загадување и е докажан предизвикувач на рак. Според активистите, проблемот е што загадената вода ги загадува и подземните води на планината Жеден, во чие подножје се наоѓа село, додека од другата страна на Жеден се наоѓаат изворите на Рашче од кои со вода за пиење се снабдува Скопје. Според некои медиуми, техничкиот директор на фабриката изјавил дека во процес на реконструкција била пречистителната станица за третман на отпадните води од индустрискиот отпад што се наоѓа во кругот на фабриката.

На 22.10.2020 година, Министерството за животна средина и просторно планирање (МЖСПП) информира дека во тек е реализација на три јавни набавки за обновување на пречистителната станица за редукција на шествалентниот хром во „Југохром“ - Јегуновце, и тоа за нови резервоари за пречистителната станица, за одржувањето на системот и за далечинско управување, што е видно и од објавите на веб страницата на Министерството во делот на јавни набавки.

Според официјалното соопштение на веб страницата на МЖСПП, станицата за прочистување на загадените води со шествалентен хром во околината на Јегуновце, поради дотраеност, во изминатиот период не работела во полн капацитет. Заради исклучителното значење на прочистувањето на шествалентниот хром и спречувањето на истекување или прелевање на загадената вода, Министерството направило дополнителни напори и одвоило средства за покривање на трошоците за реконструкција на инсталацијата. Реконструктивните работи биле планирани да завршат до средината на ноември 2020 година.

Заради увид на состојбата на терен, министерот за животна средина и просторно планирање остварил посета на ДПТУ Југохром АЛЗАР, која во моментот управува со пречистителната станица во фабриката, каде се сретнал со раководството на компанијата и вработените во пречистителната станица. Министерот за животна средина и просторно планирање бил информиран дека во процесот на реконструкција се следат состојбите во и околу депонијата и резервоарите со отпадната вода.

Краток историјат

Фабриката позната во јавноста како „Југохром“ во последните 10 години била управувана од страна на повеќе друштва со различни називи кои го преземале вршењето на дејностите во фабриката. Основната активност била производство на обоени метали од руда, концентрати и секундарни суровини со помош на металуршки, хемиски и електролитни процеси. Последното друштво кое управува со фабриката во време на отворањето на стечајна постапка и престанок со работа било „Југохром Феролајс“ ДОО Јегуновце. Компанијата поседувала А-дозвола за усогласување со оперативен план која во текот на 2015 година била во постапка за измена. Со нацрт измена на А-дозволата за усогласување со оперативен план од 2015 година бил регулиран начинот на управување со отпадот складиран на самата локација. Во документот е даден приказ на постоење на опасен отпад кој се наоѓал на локацијата и начинот за негов третман, како и место за складирање на отпадот на истата локација. Според нацрт дозволата, операторот кој управувал бил должен во договор со МЖСПП да ја предаде локацијата безбедно и доколку е потребно да ја отстрани целата почва или дел од неа, објектите, опремата или секој отпад, материјали и супстанции кои може да предизвикаат загадување на животната средина. Планот треба да биде ревидиран годишно и за предложените дополнувања да се известат надлежниот орган и тие да бидат дел од Годишниот извештај за животна средина, кој го подготвува МЖСПП. Како дел од Годишниот извештај за животна средина, операторот треба да обезбеди годишен извештај за преземените или предвидените мерки во врска со спречувањето на штети по животната средина и да предвиди финансиски средства потребни за ремедијација која ќе следи по конечен престанок со работа и настанати инциденти.

Во досието за „Југохром“ кое е објавено на веб страницата на МЖСПП, а во кое се објавени сите документи поврзани со работењето на комбинатот почнувајќи од барањето за дозвола, добиената дозвола и понатамошните нејзини измени, не е објавен ваквиот план кој би требало да биде изработен по забраната за работа на фабриката. Известувања за ваквиот план нема ниту во годишните извештаји за животна средина кои МЖСПП редовно ги подготвува и објавува.

Бидејќи друштвото не добило А-интегрирана еколошка дозвола и поради утврдено неисполнување на обврските согласно А-дозвола за усогласување со оперативен план во 2016 година. Државниот инспекторат за животна средина (ДИЖС) донело Решение за забрана за работа на комбинатот кое е неколку пати продолжено и денес фабриката не работи.

Денес на местоположбата каде се наоѓала фабриката постои депонија на опасен отпад која практично служи како склад за шестовалентен хром како резултат од деловната активност на фабриката во текот на 90-тите години и на оваа депонија не се одлага нов опасен отпад. Складираниот опасен отпад постепено се прочистува преку пречистителна станица и дренажен систем кој бил изграден претходно, а денес се одржува од страна на МЖСПП.

Барање за слободен пристап до информации од јавен карактер

На 16.2.2021 година, Македонското здружение на млади правници поднесе Барање за слободен пристап до информации од јавен карактер до Државниот инспекторат за животна средина со кое побара да се достават записниците и решенијата за извршен редовен, вонреден и контролен инспекциски надзор над фабриката „Југохром“, а кои се поврзани и се однесуваат на истекување на шестовалентен хром од пречистителната станица за прочистување на загадените води.

Одговор и записник на ДИЖС

Според известувањето на Државниот инспекторат за животна средина од 1.3.2021 година, извршен бил вонреден инспекциски надзор по доставена пријава, при што предмет на увид била препумпната станица за отпадните води кои се создаваат како исцедок од старата депонија на „Југохром“ и на пречистителната станица на загадените води со шесто-валентен хром. ДИЖС го достави и Записникот од извршениот вонреден инспекциски надзор на 19.10.2020 година. Според наводите од записникот, на местото каде е извршен надзорот се испумпуваат отпадните води кои се појавуваат како исцедок. „Прочистителната станица во моментот на надзорот не работи односно не ги прифаќа загадените води со шестовалентен хром од пумпната станица-депонија и бунарскиот систем од кругот на фабриката“, се наведува во записникот на ДИЖС. Прочистителната станица не работела од 25.9.2020 година и во претходниот период работела со намален капацитет од 60м³/ден поради неисправноста на таложникот каде се таложат водите по прочистување од шестовалентен хром.

Министерството за животна средина и просторно планирање за санирање на системот за прочистување објавило тендер за извршување на работи за реконструкција на препумпната станица, таложникот и прочистителната станица.

Во записникот од ДИЖС е наведено дека се очекува завршување на работните активности со тендерската постапка и договорот со изведувачите, по што прочистителната станица ќе се стави во повторна функција и исцедокот од депонијата ќе се испумпува за прочистување.

Релевантно законодавство

Законите кои се однесуваат на конкретниот случај се Законот за животна средина и Законот за управување со отпадот. Законот за животната средина е генерален закон кој ја уредува заштитата на животната средина. Со овој закон се регулирани постапките за добивање А и Б интегрирани еколошки дозволи, како и дозволите за усогласување со оперативен план. Сите инсталации кои постоеле пред донесувањето на овој закон, а кои не ги исполниле еколошките стандарди за добивање А или Б интегрирана еколошка дозвола, треба да добијат Дозвола за усогласување со оперативен план која во себе

содржи временски и финансиски план за инвестирање, чија реализација треба да доведе до добивање соодветна еколошка дозвола. Според Законот за животната средина, инспекторат за животна средина е орган кој го врши инспекцискиот надзор врз примена на законите од областа на животната средина и има определени неговите надлежности. Во согласност со одредбите за делокругот на надзор на државниот инспектор тој е овластен да испитува дали се градат или реконструираат инсталации кои ги исполнуваат утврдените норми и стандарди од системот за заштита на животната средина; дали се произведуваат и испуштаат загадувачки материи и супстанции во животната средина коишто ги надминуваат пропишаните норми, како и дали се постапува со нив на пропишаниот начин и да нареди нивно повлекување од правниот промет; дали се користи домашна или увезена технологија или технолошка линија, производ, полупроизвод и суровина која не ги исполнува пропишаните норми за заштита на животната средина; дали се чуваат податоците за користењето на природните богатства, суровини и енергијата, податоците за емисиите на загадувачки материи и супстанции, видовите, карактеристиките и количеството отпад и другите податоци предвидени со законите; дали операторите ја исполнуваат својата обврска за интересен мониторинг на емисиите и доставување на податоците до МЖСПП; дали се исполнуваат оперативните планови од дозволите за усогласување со оперативен план и слично.

При утврдена неправилност, ДИЖС со решение може да ја забрани или ограничи работата на операторот и да наложи да се отстрани неправилноста во определен рок; да определи мерки со цел да се отстранат причините за настанувањето на загадувањето; да нареди да се отстранат штетните последици што настанале со загадувањето или со деградацијата на животната средина и на природата и доведување на животната средина во претходна состојба; да определи мерки за превенција и за отстранување на загадувањето и враќање на животната средина во задоволителна состојба и слично.

Законот за управување со отпадот како посебен закон го регулира управувањето на отпадот како посебен аспект на

заштитата на животната средина. Законот ги определува заштитата на животната средина, животот и здравјето на луѓето, како и заштитата на водите, воздухот и почвата од загадување над пропишаните вредности како најважни приоритети на кои мора да се внимава при управувањето со отпадот. Листата на видови на отпад како подзаконски акт кој произлегува од овој закон, врши категоризација на отпадот, додека самиот закон го дефинира опасниот отпад. Во зависност од категоријата на отпад, законот пропишува посебни правила за постапување со опасниот отпад, инертниот отпад, медицинскиот отпад, комуналниот отпад и слично.

Законот предвидува одвоено постапување со опасниот отпад во однос на другите видови отпад и истовремено забранува истурање и фрлање на опасниот отпад во почвата, во водите, во садовите за комунален отпад, канализационите и другите инфраструктурни системи и објекти, како и негово складирање и отстранување на места кои не се предвидени за таа намена. Доколку преработката на отпадот може да предизвика загрозување на животната средина, животот и здравјето на луѓето и/или трошоците за преработка на отпадот се несразмерно големи и економски неисплатливи, отпадот треба привремено или трајно да се извезе од Република Северна Македонија до најблиските држави каде што отпадот може да се преработи или да се отстрани. Депонии за опасен отпад може да основа само Владата на РСМ.

Доколку настане хаварија како последица на несоодветното управување со отпадот, правните и физичките лица кои вршат активности за управување со отпад, се должни да ги преземат сите неопходни мерки за отстранување на последиците врз животната средина, животот и здравјето на луѓето. МЖСПП треба да ги преземе сите неопходни мерки за отстранување на опасноста во случај кога настанатата хаварија е од поголеми размери и доколку е веројатно дека правните и физичките лица кои вршат активности за управување со отпадот, не можат да се справат и да ги отстранат негативните последици по животната средина, животот и здравјето на луѓето.

Заклучоци и препораки

- Во конкретниот случај станува збор за опасен отпад кој содржи шестовалентен хром и се наоѓа во делокругот на поранешната фабрика „Југохром“. На местоположбата нема активно депонирање на други видови на отпад. Опасниот отпад се прочистува со прочистителната станица која се одржува од страна на МЖСПП, а се управува од Друштвото за производство трговија и услуги „Југохром Алзар“ д.о.о.е.л. При настанатата ситуација на загадување на животната средина и истекување на шестовалентниот хром ДИЖС констатирал дека прочистителната станица не работи и во тек е јавна набавка по распишан тендер од страна на Министерството.
- **Неспорно е дека во моментот на истекување на водите со шестовалентен хром прочистителната станица не работела и МЖСПП имало преземено дејствија за санирање на станицата која било планирано да се стави во функција во месец ноември 2020 година.** Се поставува прашањето што се случува за време не периодот додека прочистителната станица не работи и како последица на тоа настанува загадување на животната средина. Дали ДИЖС може согласно законските овластувања да донесе решение со кое ќе му наложи на Министерството за животна средина и просторно планирање да преземе мерки за отстранување на опасноста по животната средина со цел да не дојде до настанување на поголема штета од настанатото загадување?
- Во законите од областа на животната средина нема посебна дефиниција за „правно лице“. Имајќи ја предвид општата дефиниција на овој термин и тоа дека министерствата имаат својство на правно лице стекнато со запишување во Централниот регистар на РСМ, **ДИЖС би можел на МЖСПП да му наложи да бидат преземени конкретни активности кои би го спречиле настанувањето штета предизвикана од загадување. Законот за животната средина му остава дискреционо право на ДИЖС во определувањето на конкретни мерки и активности што треба да се преземат во ваквите случаи,** но тие мора да бидат обликувани во согласност со начелата на висок степен на заштита, претпазливост и превенција.
- Во одговорот на ДИЖС од кој се побарани инспекциски акти од извршен редовен, вонреден и контролен инспекциски надзор поврзан со истекување на шествалентен хром од „Југохром“, единствено е наведен вонредниот инспекциски надзор извршен на 19.10.2020 година. **Имајќи предвид дека стратешките документи донесени од РСМ во областа на животната средина го дефинираат „Југохром“ како „жешка точка“, потребно е редовно инспектирање на оваа инсталација преку нејзино вклучување во Годишната програма за работа.** ДИЖС би требало да следи дали реконструкцијата на пречистителната станица се врши според еколошките правила имајќи предвид дека Законот за животната средина предвидува надлежност за утврдување дали се градат или реконструираат инсталации кои ги исполнуваат утврдените норми и стандарди од системот за заштитата на животната средина.
- Дефинирањето на депонијата во „Југохром“ како „жешка точка“ би требало да значи дека **во Годишните извештаи за квалитетот на животната средина кои МЖСПП ги подготвува и објавува секоја година, треба да има посебен осврт на состојбата со опасниот отпад кој се наоѓа таму како и преземени мерки за постапување со него, кои во моментот недостасуваат.** Потребно е дополнување на досието на документи поврзани со „Југохром“, кое се наоѓа на веб страницата на МЖСПП.
- **Законот за управување со отпадот утврдува дека во случај на голема опасност, во ситуација кога операторот не може или е веројатно дека нема да ги преземе неопходните мерки за нејзино отстранување, обврската за спроведувањето на овие мерки ја презема МЖСПП. Одредбите за утврдување на надзорот врз спроведување на законот не дефинираат кој врши инспекциски надзор на конкретниот член, што претставува системска слабост во ваквите случаи.**
- Владата на РСМ во декември 2020 година предложила изменување на Законот за животната средина во кој ќе се воведат правила за идентификување на контаминирани подрачја и начин на кој овие подрачја треба да се управуваат. Очекувано е изменувањето на законот да придонесе кон ефикасно справување со „жешките точки“ во државата и заштита на животната средина. Предлог на законот за изменување и дополнување на Законот за животната средина е сè уште во постапка во Собранието на РСМ.

Консултирани извори

- Известување бр. 12-230/2 од 18.02.2021 година од Државен инспекторат за животна средина
- Записник на Државен инспекторат за животна средина бр. 15-341 од 19.10.2020 година
- А-дозвола за усогласување со оперативен план за ЈУГОХРОМ ФЕРОЛАЈС ДОО бр. 11-4492/2, достапно на [ОВОЈ ЛИНК](#).
- Нацрт измена на А-дозвола за усогласување со оперативен план за ЈУГОХРОМ ФЕРОЛАЈС ДОО бр. 11 од 03.2015 година, стр. 29, 34, 36, достапна на [ОВОЈ ЛИНК](#).
- МЖСПП. Досие со документи за Југохром, достапно на [ОВОЈ ЛИНК](#).
- МЖСПП. Годишни извештаи за квалитет на животната средина изработени од МЖСПП, достапно на [ОВОЈ ЛИНК](#).
- Feasibility study – Volume III – Silmak Chromium Dumpsite – Jegunovce, достапна на [ОВОЈ ЛИНК](#).
- Закон за животната средина (Службен весник на Република Македонија бр. 53/2005; 81/2005; 24/2007; 159/2008; 83/2009; 48/2010; 124/2010; 51/2011; 123/2012; 93/2013; 187/2013; 42/2014; 44/2015; 129/2015; 192/2015; 39/2016 и 99/2018)
- Закон за управување со отпадот (Службен весник на Република Македонија бр. 68/2004; 71/2004; 107/2007; 102/2008; 143/2008; 124/2010; 51/2011; 123/2012; 147/2013; 163/2013; 51/2015; 146/2015; 156/2015; 192/2015; 39/2016 и 63/2016 и Службен весник на Република Северна Македонија бр. 31/2020)
- Предлог на закон за изменување и дополнување на Законот за животната средина, достапно на [ОВОЈ ЛИНК](#)
- МЖСПП. СООПШТЕНИЕ ЗА ЈАВНОСТА 30.01.2017 година, достапно на [ОВОЈ ЛИНК](#).
- Министерството за животна средина и просторно планирање, Соопштение за јавност „Се набавуваат нови резервоари за пречистителната станица во Југохром“, достапно на 7.6.2021 на [ОВОЈ ЛИНК](#).
- Централен регистар на РСМ, Основен профил на регистриран субјект, достапно на [ОВОЈ ЛИНК](#)
- Алон.мк, Отров од Југохром истекува во Вардар, се чека тендер за поправка на пречистителната станица, објавено на 20.10.2020, достапно на [ОВОЈ ЛИНК](#)
- Кампања „Разбистри сè“, 300.000 тони индустриски отпад стојат нерасчистени од депонијата на поранешен Југохром, објавено на 12.4.2021, достапна на [ОВОЈ ЛИНК](#).
- СДК.мк. ЈУГОХРОМ СЕ ЗАТВОРА ПО ИСТЕЧЕНИОТ РОК ЗА ПОСТАВУВАЊЕ ФИЛТРИ, објавено на 7.6.2021, достапно на [ОВОЈ ЛИНК](#).

Македонско здружение на млади правници

02 3220 870
contact@myla.org.mk
www.myla.org.mk

ИКС Институт за
комуникациски
студии

02 30 90 004
info@iks.edu.mk
www.iks.edu.mk